

Dr hab. Jolanta Karbowniczek, prof. uczelni

Lublin, 14.11.2024r.

Lubelska Akademia WSEI

Wydział Nauk o Człowieku

Zakład Wczesnej Edukacji Dziecka

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani Magister Moniki Joanny Cieślak zatytułowanej *Innowacje i eksperymenty pedagogiczne w placówkach wychowania przedszkolnego na Zamojszczyźnie*, przygotowanej pod kierunkiem ks. dra hab. Adama Maja, COr oraz promotora pomocniczego dr Marty Buk – Cegiełki dla Rady Naukowej Instytutu Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

Wstęp

Innowacje edukacyjne stanowią nieodzowny element postępu pedagogicznego, a w wielu dziedzinach teorii i praktyki społecznej są nadrzędną wartością. Projektowane przez nauczycieli stają się ważnym wyzwaniem i oczekiwaniem wobec współczesnych placówek przedszkolnych. Wprowadzenie nowych, ulepszonych i nietradycyjnych rozwiązań ma na celu podniesienie jakości i efektywności pracy wychowawczo – dydaktycznej w przedszkolach. W całej złożoności i wielowymiarowości edukacyjnej istnieją duże możliwości, aby zabawę, naukę i pracę zorientować w tych instytucjach na innowacyjną działalność w zakresie wychowania, dydaktyki i organizacji pracy. Współczesne przedszkole otwarte ma zmiany, oryginalne i elastyczne nowatorskie propozycje, aktywizujące i rozwijające dziecięce zainteresowania staje się doskonałym stymulatorem rozwijania samodzielnego myślenia i działania. Włączenie tematyki innowacji do debaty w obszarze różnych dyscyplin i subdyscyplin ma głęboki sens. Pozwoli nie tylko zrozumieć na czym polega i w czym się przejawia uczestnictwo najmłodszych w świecie „innowacji”, w życiu społeczno – kulturowym, ale umożliwi weryfikację konwencjonalnych celów, treści, metod, form pracy oraz zastosowanie nowoczesnych środków dydaktycznych w pracy. Dzięki innowacjom przyjrzymy się dziecięcemu światu doświadczeń poprzez pryzmat indywidualnych trajektorii biograficznych, skupiając się na obszarach ich działania jako podmiotów sprawczych. W tak niezwykle ciekawą problematykę wprowadza czytelnika Autorka pracy Pani Magister Monika Joanna Cieślak.

Formalna strona pracy

Struktura ocenianej rozprawy jest adekwatna do założonej i przemyślanej koncepcji badawczej. Składa się z pięciu rozdziałów i kilkudziesięciu podrozdziałów. Wszystkie rozdziały i podrozdziały są logicznie ze sobą powiązane, koherentne i kompatybilne. Prezentują bardzo ważną tematykę dotyczącą innowacji i eksperymentów pedagogicznych realizowanych w placówkach wychowania przedszkolnego na Zamojszczyźnie.

Dysertację otwiera wstęp, w którym według mgr Moniki Joanny Cieślak każda placówka przedszkolna poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań powinna zapewnić wysoką jakość edukacji dziecka. Stanowi ona przestrzeń do realizacji przez nauczycieli nietradycyjnych przedsięwzięć, niekonwencjonalnych działań, sprostających dynamicznym zmianom i oczekiwaniom społecznym, prowadzących ku wielointeligentnemu rozwojowi różnych grup wiekowych w przedszkolu. Autorka twierdzi, że dzięki potrzebie nowatorstwa praca pedagoga przedszkolnego staje się twórcza, stanowi „sztukę”, nabiera blasku, traci znamiona rutyny, szablonowości i powielania, wyprzedza swój czas. Współcześnie innowacyjność polega nie tylko na odkrywaniu nowych metod, form, środków dydaktycznych lecz na poszukiwaniu „śladów – tropów” nowych połączeń, nowych znaczeń, w tym co zastane i bliskie dwóm podmiotom uczestniczącym w procesie opiekuńczym i wychowawczo – dydaktycznym.

Każdy rozdział i kolejne podrozdziały stanowią zwięzłe i ściśle wprowadzenie oraz podsumowanie do opiniowanej pracy. Pani Magister prowadzi interdyscyplinarny dyskurs, wokół złożonych zagadnień dotyczących znaczącej roli innowacji i eksperymentów pedagogicznych, podejmowanych bądź nie podejmowanych w placówkach przedszkolnych na Zamojszczyźnie.

Rozprawa ma charakter teoretyczno – metodologiczno - empiryczny. Składa się z 379 stron. Wszystkie rozdziały i podrozdziały stanowią interesujące pole problemowe oraz bogatą przestrzeń do (re) interpretacji na temat: znaczenia przedszkola w systemie edukacji, jego celów, zadań funkcji, działalności pedagogicznej nauczycieli, rozwijania ich kompetencji i doskonalenia warsztatu pracy; innowacji i eksperymentów pedagogicznych jako twórczej działalności edukacyjnej wychowawcy i wychowanków, rodzajów nowatorstwa oraz etapów ich implementacji w przedszkolach; roli pedagogów przedszkolnych w kreowaniu działalności innowacyjnej i eksperymentalnej (rozdziały I, II). Kolejne, to jest III, IV, V określają mieszany charakter badań i prezentację ich rezultatów. Pani Magister umiejętnie przechodzi od analiz teoretycznych do założeń natury metodologicznej, a następnie do analizy ilościowej i jakościowej wyników badań. Cennym aspektem są: rzetelna weryfikacja hipotez

oraz jasne rekomendacje dla praktyki pedagogicznej. Prace kończą: zakończenie, bibliografia (197 pozycji zwartych, pod redakcją i artykułów naukowych, 27 aktów prawnych, 25 pozycji netografii), spis tabel, spis wykresów, aneks.

Układ i zawartość merytoryczna dysertacji

Przedmiotem zainteresowań Pani Magister jest poszukiwanie sposobów na zwiększanie jakości, efektywności, zróżnicowania i atrakcyjności pracy edukacyjnej wychowawcy z wychowankami w przedszkolu poprzez odzwierciedlenie nowatorskiego spojrzenia na to, co zastane. Innowacje i eksperymenty pedagogiczne stanowią według Niej postawę refleksji wielu badaczy na gruncie teoretyczno – praktycznym. Autorka pracy z pełną świadomością i moim zdaniem bardzo słusznie podkreśla braki, ale przede wszystkim potrzebę wykreowania gotowości u pedagogów przedszkolnych do podejmowania działań, zmierzających do tego, co nowatorskie, „wciągające w inność”, gwarantujące poczucie sprawstwa, zmienność wzorców i postęp pedagogiczny. Wybierając temat dysertacji uzasadniła przesłanki: znaczenie wieku przedszkolnego dla całej biografii życiowej człowieka (elastyczność, intensywność rozwoju poszczególnych sfer, podatność na kreowanie zmian osobowościowych, możliwość konstruktywnego wprowadzania w świat innowacji i „ku innowacjom” oraz działania w szeroko pojętej kulturze); obserwowalne, rosnące zainteresowanie innowacyjnymi rozwiązaniami wychowawczymi, dydaktycznymi i organizacyjnymi wśród nauczycieli; niskie zainteresowanie ich działalnością eksperymentalną, brak specjalistycznych, najnowszych opracowań dotyczących prowadzenia eksperymentów pedagogicznych w przedszkolach, potrzebę prowadzenia badań empirycznych nad innowacyjnością pedagogiczną na poziomie edukacji przedszkolnej.

W rozprawie zaprezentowano diagnozę aktualnego stanu innowacji i eksperymentów pedagogicznych w przedszkolach na terenie Zamojszczyzny, możliwość wykorzystania różnych rodzajów innowacyjności, służących jako narzędzia doskonalące działalność tych placówek. Geneza zainteresowania się prezentowaną problematyką wskazuje na bardzo duże zaangażowanie Doktorantki w rzeczywistość edukacyjną polskiej edukacji przedszkolnej XXI wieku, a dokładniej w samą problematykę bardzo szeroko pojętych innowacji i eksperymentów pedagogicznych. Trzeba tutaj podkreślić, że eksperymenty pedagogiczne są zbyt trudne, mało znane, wręcz niepraktykowane i ignorowane w pracy nauczycieli wychowania przedszkolnego. Takie zaangażowanie badacza jest istotne szczególnie dla jakości rozprawy, jak również dla ważności uzyskanych w badaniach empirycznych rezultatów. Doktorantka dyskutuje w sposób przemyślany, krytycznie włącza się w złożoność,

niejednoznaczność oraz społeczną ważność podejmowanej problematyki. Teoretyczne uzasadnienie przedmiotu badań własnych, sformułowanych celów badawczych, problemów, hipotez, zmiennych zależnych i niezależnych oraz ich wskaźników, dobór metod, technik i narzędzi badawczych budzi uznanie, jest przykładem Jej dojrzałości badawczej, kompetencji kognitywnych, refleksyjności i krytyczności. Prezentuje w interesujący dla czytelnika sposób wyniki badań, które stanowią niezwykle cenny materiał poznawczy, bardzo nowatorski i aplikujący do dalszych postępowań badawczych. Podejmowany przez Nią dyskurs włącza się w złożoność i niejednoznaczność interpretacji realizowania edukacji „ku innowacjom”, stanowi przemyślany i świadomy wywód oraz prezentuje ogólną pedagogiczno – psychologiczną i filozoficzno - socjologiczną wiedzę w dziedzinie nauk społecznych i kultury naukowej, demonstrowanych w pracy.

Rozprawa charakteryzuje się przejrzystą, logiczną i spójną strukturą. Warsztat pisarski Autorki oceniam jako poprawny. Pisze jasno, zwięźle, zrozumiale. Rzeczowo i precyzyjnie formułuje myśli, uzasadniając własne wybory. Czytając tekst należy stwierdzić, że podjęta tematyka stanowi mocną stronę Pani Magister. Z pełną świadomością uzasadniła wszelkie wątpliwości, różne kwestie, zadając pytania, prezentując własne zamierzenia oraz zwracając uwagę na sekwencję działań badawczych.

Ocena podstaw teoretycznych pracy

W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Przedszkole w polskim systemie edukacji* Autorka zaprezentowała ujęcie historyczne oraz współczesne wyzwania stawiane placówkom przedszkolnym i pracującym w nich nauczycielom. Skoncentrowała się na opiece, wychowaniu i dydaktyce nad dzieckiem w wieku przedszkolnym, akcentując przeobrażenia transformacyjne, założenia reform systemu oświaty z 1999, 2004, 2007, 2008, 2009, 2014, 2017 roku. W kolejnych podrozdziałach przedstawiła cele, zadania i funkcje wychowania przedszkolnego, wnikliwie analizując ostatnią podstawę programową z 14.02.2017 roku. Cele określiła jako całościowe, dynamiczne, poddane reorientacji i słusznie, jednak nie mogę się zgodzić z następującym twierdzeniem, że „cele operacyjne zwane szczegółowymi”. Jako dydaktyk zdecydowanie zaprzeczam takiej wypowiedzi i spróbuję tutaj w tym miejscu wyrazić różnicę. Cele szczegółowe opisują wyniki, jakie chcemy osiągnąć, są jednoznaczne i precyzyjnie skonstruowane. Cele operacyjne z kolei stanowią konkretne, powiązane ze sobą zaplanowane i zamierzone działania prowadzące do określonych efektów edukacyjnych. Jeśli cel szczegółowy został tak sformułowany, że można zmierzyć w miarę precyzyjnie stopień jego osiągnięcia, wówczas możemy nazwać go celem operacyjnym. Nauczyciele zwykle

uważają, że jest to wszystko jedno, nie rozróżniają celów, myląc je. W pracy dydaktycznej nauczyciele przedszkola powinni dzielić cele na ogólne i operacyjne.

Zadania, funkcje, formy wychowania przedszkolnego opracowano szeroko i ciekawie, jak również organizację pracy w placówkach przedszkolnych. Tutaj Pani Magister posługuje się precyzyjnie dokumentami regulującymi pracę pedagogiczną w przedszkolu: podstawą programową, programem, statutem, ramowym rozkładem dnia, formami wsparcia w ramach pomocy psychologiczno – pedagogicznej, a więc najnowszymi rozporządzeniami i ustawami. Na uwagę zasługuje wnikliwy opis organizacji przestrzeni i środowiska do zabawy, pracy i uczenia się w przedszkolach oraz innych formach wychowania przedszkolnego. W dalszych podrozdziałach rozwija „problemową” warstwę interpretacyjną, dotyczącą działalności pedagogicznej nauczycieli wychowania przedszkolnego, ich warsztatu pracy oraz kompetencji. Z przedstawionych rozważań wynika, że przed wychowawcą stają trudne zadania, do realizacji których ustawicznie się przygotowuje. Ma on wskazywać dziecku własną drogę uczenia się, zgodną z potrzebami poznawczymi, rozwiązywać problemy wynikające z przemian społecznych, kulturalnych i gospodarczych, zmieniających się potrzeb opiekuńczych, wychowawczych i dydaktycznych. Nauczyciel w nowym paradygmacie oświaty, jak to wielokrotnie podkreśla w swojej rozprawie Autorka, nie może w przedszkolu koncentrować się wyłącznie na przekazywaniu wiedzy. Staje się kompetentnym diagnostą, innowatorem, promotorem działań edukacyjnych, specjalistą w zakresie krytycznego spostrzegania rzeczywistości, odkrywania, analizowania pojęć i znaczeń. Rozdział uważam za starannie przygotowany pomimo następujących niedociągnięć: mylenia nazwisk (Kwiatkowska zamiast Maria Kwiatowska, s. 6, 16, 26, 63; B. Kasacov zamiast Bronisława Kasacova – Pani Profesor z Uniwersytetu Mateja Beja w Bańskiej Bystrzycy, s.30; używania leksyki: nauczanie w przedszkolu, którego nie należy uwzględniać jako odrębny proces, ze względu na jednoprojektowość myślenia nauczyciela; obowiązuje także: liczba dzieci a nie ilość dzieci s. 38, 50, 54.

Innowacje i eksperymenty pedagogiczne w placówkach wychowania przedszkolnego stanowią rozdział drugi. Pani Magister wnikając w głąb szerokiej literatury specjalistycznej, w niezwykle interesujący sposób przedstawiła terminologię pojęć: innowacje i eksperymenty pedagogiczne, ukazując dalej ich tło historyczne. Następnie prezentując je jako twórczą działalność edukacyjną nauczyciela wychowania przedszkolnego mocno zaakcentowała potrzebę wielowymiarowego wprowadzania i ciągłego poszukiwania zróżnicowanej „inności”, dalekiej od przypadkowych pozornych i bezśladowych działań. Mówiąc o

implementacji, przekonywała w swoim wywodzie do podejmowania, jak to nazwała „udanych” i sprawdzonych innowacji oraz eksperymentów pedagogicznych. Według Niej te dwa czynniki systematycznie wdrażane do procesu edukacyjnego mogą stanowić katalizator zmian, oddziałujących na wielointeligentny rozwój dziecka w wieku przedszkolnym. Eloquentnie broni swojego stanowiska, które wprowadza w tropy symbiozy rozwijania dociekliwości dziecięcej, skuteczniejszych działań eksploracyjnych i eksperymentalnych. Dzięki temu edukacja przedszkolna staje się jakościowo wartościowa, wzbogaca odmienny warsztat pracy nauczycieli o nowe wartości, a autoedukację, interdyscyplinarne podejście i proaktywny udział dzieci w procesie ich wdrażania.

Autorka dogłębnie charakteryzuje różne rodzaje innowacji wychowawczych, dydaktycznych i organizacyjnych. Odwołując się do pozycji bibliograficznych polskich i obcojęzycznych doskonale włącza w dyskurs paradygmat partycypacyjno – konstruktywistyczny oraz emancypacyjno – libertariański. W sposób całościowy ujmuje pole teoretyczne, eksplikacyjno – heurystyczne z polem praktycznym, przedstawiając różne sposoby budzenia i przemiany świadomości innowacyjnej nauczycieli poprzez prowadzenie, czy też wchodzenie w nieustanny dialog „wszystkich ze wszystkimi” w toku aktywności metodycznej. Takie podejście Autorki wynika z tego, że sprawa innowacji związana jest z kwestią nieustannego tworzenia twórczej i nowatorskiej „kondycji” nauczyciela. W elastyczny sposób przechodzi Ona z jego kondycji „ponowoczesnej” - odtwórczej do kondycji „nowoczesnej” - twórczej. W treści dysertacji czytamy, „dlaczego innowacyjność jest trudna? Ale też dlaczego jest konieczna?”

Ciekawą perspektywę innowacji stanowi dynamiczny eklektizm zastosowania metod, czyli sposobów pracy wychowawcy z wychowankiem takich jak: nudging, czyli metoda „delikatnych pchnięć”, storytelling, metoda stymulacji pozytywnej i negatywnej, modelowania przez multimedia, socjoterapeutyczna L. Moreno, „darów” F. Froebela, parateatralna, literatura dziecięca, nagrania, filmy edukacyjne i inne (innowacje wychowawcze). Katalog trudnych innowacji dydaktycznych otwierają: programowe, dotyczące zmian lub modyfikacji obowiązujących programów wychowania przedszkolnego lub konstruowania elastycznych, własnych, integracja nowych technologii w edukacji przedszkolnej z zabawą, nauką i pracą, metody doskonalące warsztat pracy nauczyciela, metoda projektów, personalizacji nauczania – uczenia się, metoda Gruszczyk – Kolczyńskiej, twórczego myślenia J. Osborne’a, zabawy w czytanie G. Domana, symultaniczno – sekwencyjna J. Cieszyńskiej. Można było poszerzyć o jeszcze bardziej nowoczesne jak np.

metoda nauki czytania M. Wiśniewskiej – Kin „Skuteczne Zdziwienie” Wyzwalająca myślenie, Cudowne Dziecko. Czytanie dla rozwoju A. Czerskiej, Naturalna nauka języka W. Pye, opowieści ruchowej Thulina, mapa myśli, „Poranny krąg”, wspomagająca rozwój dziecka i wiele innych. Kanon innowacji organizacyjnych koncentruje się na: organizacji procesu edukacyjnego w przedszkolu, elastycznych harmonogramach zajęć, rozwoju infrastruktury, współpracy z rodzicami i środowiskiem lokalnym. W obszarze refleksji Autorki znalazły się organizacja przestrzeni i środowiska, stanowiące jedno ze znaczących wymiarów edukacji, występujące jako stymulator zmiany, jako kategoria parametryzująca bycie jednostki w świecie, dająca możliwość komponowania indywidualnej ścieżki edukacyjnej nauczyciela, pozwalającej na realizację zadań rozwojowych dziecka. Owa przestrzeń i środowisko postrzegane są jako strefy ludzkiej aktywności. Ich cechami konstytutywnymi są: zmienność w czasie, wielowymiarowość i dyferencyjność – odzwierciedlająca różnorodność systemów wartościowo – normatywnych oraz całe bogactwo form działalności i urozmaicone praktyki edukacyjne.

Na szczególną uwagę zasługuje prowadzony przez Panią Magister ciekawy dyskurs, dotyczący procesu wdrożenia innowacji i eksperymentów pedagogicznych w pracę dydaktyczną – wychowawczą nauczyciela z dziećmi w przedszkolu, zwłaszcza ich analiza porównawcza oraz uwzględnianie zasady stopniowania trudności. Dużo wątpliwości i komplikacji budzi właśnie implementacja eksperymentu pedagogicznego, którego właściwie wcale się nie stosuje. Stanowi ona mało znane, nowe wyzwanie dla nauczycieli. Kluczowa jest celowość i zasadność jego prowadzenia. W dysertacji Autorka wykreowała swoisty model nauczyciela przedszkola – innowatora, który z pełną świadomością i pasją do wykonywania zawodu systematycznie ma rozwijać ogromny potencjał dziecka, bez względu na trudności i przeszkody, jakie napotyka w placówce. Ma on wykazywać duży szacunek dla dziecięcej wiedzy i kompetencji, postrzegać najmłodszych jako jednostki wyjątkowe, zdolne, niezastąpione. Rozdział uważam za klarowny, wyczerpujący i niezwykle interesujący.

Projekt własnych badań empirycznych

Badania empiryczne (rozdział III, IV, V) przeprowadzone przez mgr Monikę Joannę – Cieślak stanowią bardzo wartościowy materiał poznawczy i niezwykle cenne instrumentarium metodologiczne, z kompetentnym zastosowaniem strategii analityczno – krytycznej o charakterze ilościowo – jakościowym. Całość wraz z analizą i interpretacją, tworzą zharmonizowany i koherentny związek z podjętą problematyką. Uważam, że zastosowanie różnych strategii i paradygmatów w badaniach empirycznych stawia wymagania podmiotom

w nich uczestniczących, wymaga refleksyjnego, otwartego, dywergencyjnego, a przede wszystkim krytycznego podejścia do rzeczywistości, nasuwa konieczność perspektywistycznego spojrzenia, zorientowanego pragmatycznie na tworzenie nowej i szeroko rozumianej sytuacji badawczej, której efektem jest transformacyjny charakter badanej rzeczywistości. Także triangulacja jest bardzo wartościowa, zwłaszcza wtedy, gdy uznajemy ją jako proces stosowania różnych perspektyw w celu wyjaśnienia danych znaczeń oraz zweryfikowania powtarzalności jakiejś interpretacji. Projekt opracowany został starannie, charakteryzuje się przejrzystością założeń metodologicznych. Świadczy o dojrzałości naukowej Pani Magister, która kompetentnie porusza się w opisywanej problematyce. Jej ciekawy i szeroko rozbudowany schemat empiryczny świadczy o interdyscyplinarnym zamyśle badawczym, dzięki któremu można podążać za Jej śladem w trakcie czytania dysertacji. Autorka ulepsza własną praktykę, rozumie sytuację, w której zarówno jako inspirator i twórca badań konstruktywnie podejmuje innowacyjne wyzwania.

W instrumentarium badawczym (rozdział III) przedmiotem badań uczyniła innowacje i eksperymenty pedagogiczne wdrażane w placówkach wychowania przedszkolnego na Zamojszczyźnie w opinii nauczycieli przedszkoli publicznych i niepublicznych. *Za cel poznawczy dysertacji przyjęła diagnozę działalności innowacyjnej i eksperymentalnej w zamojskich przedszkolach. Cel teoretyczny wzbogacił wiedzę na ten temat, natomiast praktyczny wskazał aplikacje inspirujące te działania w placówkach.* Problem główny rozprawy brzmiał: *Jak przedstawiają się innowacje i eksperymenty pedagogiczne w publicznych i niepublicznych placówkach wychowania przedszkolnego na Zamojszczyźnie w opinii nauczycieli?* Mam zastrzeżenia, co do sposobu jego sformułowania. Nie rozumiem zwłaszcza pierwszego członu problemu badawczego: Jak przedstawiają się innowacje? Jest to niewłaściwe stwierdzenie. Jak innowacje mogą się przedstawiać? Z problemu badawczego wynika hipoteza główna, która brzmi: *Zakłada się, że w publicznych i niepublicznych placówkach wychowania przedszkolnego ankietowanych nauczycieli na Zamojszczyźnie realizowane są różnego rodzaju innowacje pedagogiczne, najczęściej dydaktyczne, które przynoszą znaczące efekty, natomiast eksperymenty pedagogiczne wdrażane są w nielicznych placówkach wychowania przedszkolnego, ale ze znaczącymi efektami pedagogicznymi.* Biorąc pod uwagę zaprezentowaną hipotezę problem główny powinien zostać postawiony następująco: *Jakiego rodzaju innowacje i eksperymenty pedagogiczne wdrażane są w publicznych i niepublicznych placówkach wychowania przedszkolnego i jakie przynoszą efekty w pracy dydaktyczno – wychowawczej ankietowanych nauczycieli?* Do problemu

głównego Autorka dobrała poprawnie 9 problemów szczegółowych i tyle samo hipotez roboczych. Należy posługiwać się współczesną leksyką, zamiast *dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych – dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, s. 148 (hipoteza 5). Układ zmiennych zależnych i niezależnych oraz ich wskaźników jest właściwy. Stosując strategię mieszaną wykorzystała następujące metody badawcze: sondażu diagnostycznego, statystyczną, hermeneutyczną i analityczno – syntetyczną, techniki: ankietę, testy statystyczne, technikę swobodnej wypowiedzi respondentów, narzędzia badawcze: kwestionariusz ankiety dla nauczycieli wychowania przedszkolnego oraz teksty ich osobistych wypowiedzi. W metodzie hermeneutycznej Pani Magister skupiła się na analizie wypowiedzi nauczycieli, dotyczących realizowanych przez nich innowacji i eksperymentów pedagogicznych. Zgłębiono tutaj osobiste interpretacje wychowawców dotyczące wprowadzanych zmian czy trudności, jakie napotykali w ich wdrażaniu. Dzielili się oni swoimi doświadczeniami na temat przedszkolnych innowacji i eksperymentów, które realizowali w ciągu 5 lat.

Grupę badawczą, dobraną w sposób celowy, stanowiło ją 372 nauczycieli, zatrudnionych w różnych formach wychowania przedszkolnego. Z tego 16 respondentów uczestniczyło w badaniach jakościowych. Badania zostały przeprowadzone na Zamojszczyźnie w powiatach: biłgorajskim, tomaszowskim, hrubieszowskim.

Wnikając w sam głąb rozdziału metodologicznego można dokonać oceny w samych superlatywach, które dotyczą: trafnej znajomości badań mieszanych, przemyślanego doboru celów, problemów szczegółowych, hipotez, zmiennych, wskaźników, metod, technik i narzędzi badawczych, które są adekwatne do założeń metodologicznych, dużej rzetelności w przygotowaniu badań, dociekliwości w poszukiwaniu informacji, dokładnego opisu procedur i samego przebiegu tych badań, prezentującego wysoki poziom myślenia Autorki pracy.

W czwartej części rozprawy Doktorantka poddała rzetelnej analizie ilościowej i statystycznej wyniki badań własnych, poddając dyskusji, wyciągając wnioski, stanowiące *novum* nie tylko w rekonstrukcjach teoretycznych ale przede wszystkim odniesienie do praktycznych działań nauczycieli wychowania przedszkolnego.

Każdy podrozdział zawiera wnikliwe i przejrzyste podsumowanie. Jest to niezwykle cenny walor tej pracy. Prezentując kolejno kwalifikacje i kompetencje nauczycieli do realizacji innowacji i eksperymentów pedagogicznych, rozumienie przez nich pojęć, ogólny obraz innowacji i eksperymentów pedagogicznych, szczegółową analizę innowacji

wychowawczych, dydaktycznych, organizacyjnych Autorka wyodrębniła konkretne podobieństwa i różnice dotyczące rodzaju wdrażanych innowacji pomiędzy placówkami publicznymi i niepublicznymi, nowatorskich metod, form, środków, dodatkowych zajęć, pracowni, gabinetów (innowacje organizacyjne). W każdym podrozdziale wykazała się dogłębną wiedzą, powołując się na specjalistyczną literaturę, odnoszącą się do poszczególnych rodzajów innowacji. Należy podkreślić, że w treści pracy, dalej występują drobne usterki. Artykuł pt. „Innowacyjność w edukacji przedszkolnej w świetle obowiązujących regulacji prawnych” został napisany przez *Panią dr Ilonę Kożuch, a nie Iwonę Kożuch*, s. 204. Zwracałam uwagę już wcześniej na mylenie imion i nazwisk naukowców.

Efektywność innowacji pedagogicznych to kolejny, bardzo starannie opracowany podrozdział przez Doktorantkę, którą należy w tym miejscu pochwalić za Jej wysiłek merytoryczny, trudną polemikę, dającą czytelnikowi obiecującą perspektywę, wpisującą się w skuteczne dążenie do zmiany współczesnego paradygmatu pedagogiki i edukacji. Dojrzałość naukowa, którą wykazuje w trakcie pisania pracy świadczy o doskonałym warsztacie metodologiczno – empirycznym, o innowacyjnym wdrażaniu swoistej „dynamicznej logiki” prezentowania różnych strategii badawczych, o wartościowym ukazywaniu związków i zależności pomiędzy przyjętymi zmiennymi niezależnymi a kategoriami innowacji pedagogicznych. Szkoda, że przedmiotu badań statystycznych nie stanowiły innowacyjne eksperymenty pedagogiczne i że żaden nauczyciel nie wskazał na wdrażanie ich w swojej placówce. W dysertacji widoczna jest także niezwykle dokładność i wnikliwość statystyczna, a same analizy świadczą o potencjale badawczym Autorki, która w trakcie analiz wykazuje się przejrzystą narracją oraz jasno precyzuje swoje myśli.

Realizacja innowacji pedagogicznych w świetle badań jakościowych stanowi ostatni, piąty rozdział dysertacji. Ten schemat badań jakościowych zasługuje na uznanie. Moim zdaniem jest to znaczący walor projektu, nadający mu niezbędny w pracy naukowej pierwiastek odkrywczości. Zgromadzony materiał badawczy został przedstawiony tutaj w całym jego bogactwie i szczegółach. Zbadano 16 nauczycieli wychowania przedszkolnego, analizując z niezwykle dokładnością ich odpowiedzi na pytania otwarte. Zadaniem respondentów był opis innowacji wdrażanych przez ostatnie 5 lat w placówkach, podając kategorię innowacji: wychowawczej, dydaktycznej, organizacyjnej, jej istotę, przebieg, zaangażowanie dzieci, motywację podjęcia, trudności, własne oceny i przeżycia. Do badań przystąpiło 15 nauczycieli z przedszkoli publicznych i 1 nauczyciel z przedszkola niepublicznego. Wśród

innowacji wychowawczych wyróżniono następujące: *Zdrowo jemy! Aktywnie żyjemy!, Jestem samodzielny, odpowiedzialny i potrafię współpracować, W zdrowym ciele – zdrowy duch, Pies – przyjaciel człowieka*. Uzyskane opisy i ich interpretacje świadczą o biegłości i czujności empirycznej Autorki, oryginalności ich oceny, przy tym o ostrożnym traktowaniu wyników, unikaniu zbędnych nadinterpretacji poza uzyskanymi danymi. Drugi rodzaj innowacji dydaktycznych prezentują następujące projekty nowatorskie: *Język angielski z elementami kultury krajów anglosaskich, Kodujące brzdące, Sprawne rączki, Mały artysta, jak roztańczyć przedszkolaka, Nordic - Walking na wesoło, Znaczek z Zamościa, Odkrywam świat, Przedszkolaki – sprawne dzieciaki, Migające dłonie*. Wszystkie innowacje mają bardzo ciekawy charakter, odnoszą się do różnych obszarów aktywności dziecka. Nawiązują do odniesień teoretycznych na gruncie paradygmatu interpretatywnego, obejmują badania jakości edukacji nauczyciela i dziecka. Są bardzo wartościowe we współczesnej edukacji przedszkolnej. Prezentują wysoki poziom jakościowej analizy i opisów urozmaiconych propozycji innowacji. Ich cechą jest otwartość, możliwość eksploracji obszarów niedostępnych dla badań ilościowych, trafność oraz nastawienie na rozumienie zjawiska. Trzecią, trudną grupą wdrażanych i opisywanych innowacji są te organizacyjne, do których Autorka zaliczyła dwie propozycje: *Indywidualizacja – samodzielność – współpraca – pedagogika planu daltońskiego, Tydzień bezpieczeństwa*. Pierwszą innowację połączyła z indywidualizacją, samodzielnością i współpracą oraz planem daltońskim. Moim zdaniem to zbyt dużo, jak na jeden rodzaj. We współczesnej edukacji przedszkolnej XXI wieku koncentrujemy się w przedszkolu na grupach rówieśniczych, kooperatywnych, proaktywnych, wdrażając w praktykę pedagogiczną założenia paradygmatu - konstruktywizmu socjokulturowego. Zabrakło mi tutaj innowacji skierowanej wyłącznie na ten proces organizacyjny. W przedszkolu stwarzamy takie sytuacje edukacyjne, w których środowisko współbycia, współdziałania i współtworzenia stanowi przenikanie różnych działań kompleksowej - innowacyjnej edukacji. Tego typu sytuacje tworzą układ warunków, towarzyszących interakcji w rozwiązywaniu ciekawych zadań przedszkolnych, czyli działań o określonej treści, stymulujących swoistą aktywność dziecka. Zadania stanowią całościowe sekwencje jego działalności. Obejmują problemy, które ma ono rozwiązać oraz trudności, jakie powinno uczyć się pokonywać. To one uwzględniają wspieranie jednostki wzwyż, integrują rozwój osobowości, a sam poziom wykonania zadania w grupach różnicuje treść, konstrukcję, poprawność i samodzielność wykonania oraz wzajemne oddziaływanie środowiska społecznego. W grupach rówieśniczych nauczyciel dobierając zadania zwraca uwagę na operacje, czyli działania twórcze i odtwórcze; materiał, czyli treści kształcenia

otwarte i zamknięte jakie realizuje oraz na metody: heurystyczne bądź algorytmiczne. W grupach proponuje się rozwiązywanie zadań, które są poszukiwaniem, stawianiem właśnie nowych wyzwań, pytań, przewyciężaniem oporu „materii” ale również błędzeniem, autosprawdzianem, poszerzaniem swojej wiedzy, zadowoleniem z myślowych odkryć, czujnością umysłu i woli. Oczywiście to jest tylko propozycja włączenia w zakres innowacji organizacyjnych tego typu działań, połączonych z grupową formą pracy organizacyjnej w przedszkolu. Z ostatniego podrozdziału, dotyczącego jakościowej oceny trzech kategorii innowacji wynika, że wpisują się one we wspólną optymalizację szeroko pojętych nowatorskich działań wykonywanych przez ich uczestników.

Ocena końcowa dysertacji

Wszystkie rozdziały i podrozdziały skupione są wokół szeroko pojętej perspektywy wdrażania przez nauczycieli wychowania przedszkolnego w przedszkolach różnych kategorii innowacji na terenie Zamojszczyzny. Autorka pracy poszerza zakres opisywanej rzeczywistości edukacyjnej, stara się obiektywizować i problematyzować. W ciekawy sposób łączy myśli, odnosząc się do innych prezentowanych przez pedagogów, filozofów, psychologów, socjologów, metodologów. W dysertacji widać fascynację podejmowanym tematem. Przeprowadzone badania empiryczne są bardzo potrzebne, a zarazem trudne i ważne z punktu widzenia teoretyczno – praktycznego. Wyniki z pewnością posłużą doskonaleniu warsztatu pracy zawodowej nauczycieli w zakresie edukacji przedszkolnej. Należy podkreślić duże luki teoretyczne i metodologiczne dotyczące problematyki innowacji w wychowaniu przedszkolnym. Owe luki zostały właśnie uzupełnione przez niniejszy projekt badawczy, co moim zdaniem zasługuje na pochwałę.

Całość rozprawy zamykają: *Podsumowanie wyników własnych badań empirycznych* oraz *Zakończenie*. Wartościowym dopełnieniem całości rozważań jest sumiennie przeprowadzona dyskusja rezultatów badań, weryfikacja hipotez oraz sformułowane rekomendacje dla praktyki pedagogicznej. Pragnę nadmienić, że dostrzegam u Doktorantki Jej potencjał deskryptywny i eksplanacyjny, wyraźnie wyeksponowany w obszarze przeprowadzonych przez Nią badań oraz wysiłek włożony w ten projekt eksploracyjny.

Oprócz wyżej wymienionych walorów, jakie posiada rozprawa należy wskazać na pewne nieścisłości, wątpliwości, które w czasie jej czytania wyraźnie się wyodrębniają, a mianowicie:

- brak precyzji podczas stawiania problemu głównego, o którym już wspominałam wcześniej;

- mylenie imion i nazwisk naukowców, kobiet z mężczyznami;
- mała ilość przykładów innowacji organizacyjnych występujących w opisach jakościowych;
- średni zamiast wysokiego - poziom zastosowania leksyki naukowej, która w tego typu dysertacjach jest kluczowa;
- duża ilość błędów technicznych w pisowni, polegających na przestawianiu, myleniu i zamianie liter (znaków).

Z dysertacji wynika wiele istotnych kwestii, które moim zdaniem także wymagają dyskusji.

W trakcie obrony liczę na to, że Doktorantka odpowie mi na następujące pytania:

- 1). W jaki sposób nauczyciele budują w przedszkolu klimat sprzyjający innowacyjności?
- 2). Proszę uzasadnić, czy i na ile uzyskane rezultaty z przeprowadzonych badań wzbogacą indywidualny warsztat pracy nauczyciela edukacji przedszkolnej?

Konkluzje

Podsumowując, praca pt. *Innowacje i eksperymenty pedagogiczne w placówkach wychowania przedszkolnego na Zamojszczyźnie* przygotowana pod kierunkiem ks. dra hab. Adama Maja COOr oraz promotora pomocniczego dr Marty Buk – Cegiełki dla Rady Naukowej Instytutu Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II wyróżnia się klarownością, sumiennością, rzetelnością w sposobie kompletowania materiału empirycznego, interdyscyplinarnością, dogłębną jej znajomością, wnikliwie przygotowaną bibliografią i ciekawymi wnioskami. Jest opracowaniem wnoszącym nowe impulsy do problematyki innowacji w wychowaniu przedszkolnym. Uważam ją za dojrzałą pracę naukową, napisaną z wielką pasją, a kompetencje teoretyczne i badawcze oceniam wysoko. Dysertacja ukazuje zatem ogólną wiedzę teoretyczną Autorki w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika, wnosi nowatorskie podejście w spojrzeniu na podjęty problem, jak również weryfikuje jego praktyczne urzeczywistnienie.

Na tej podstawie stwierdzam, że rozprawa doktorska Pani Magister Moniki Joanny Cieślak odpowiada warunkom i wymaganiom stawianym w Ustawie o stopniach i tytule naukowym z dnia 14 marca 2003 (Dz. U. Nr 65 poz. 595, z późniejszymi zmianami), zgodnie z którą jest prowadzone to procedowanie i z pełnym przekonaniem wnioskuję o dopuszczenie Kandydatki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

